

Heikki Heikkilä & Laura Ahva & Jaana Siljamäki & Sanna Valtonen
Kohti kiinnostavaa journalismia

Tiivistelmä:

Kiinnostavuudesta on tullut mediakilpailun kiristyessä journalismissa yhä tärkeämpi uutiskriteeri. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että toimittajien mielestä jokaisen jutun on tuotettava vastaanottajille ”lisäarvoa”. Kiinnostavuus on kuitenkin tavoitteena epäselvä, koska se voi tarkoittaa mitä tahansa.

Kohti kiinnostavaa journalismia -tutkimus rakentui ajatukselle siitä, että journalismin kiinnostavuus ei ole ensisijaisesti tekstien ominaisuus vaan että se syntyy vasta journalismin vastaanotossa. Tältä pohjalta hankkeessa on pyritty laadullisen yleisötutkimuksen keinoin tuottamaan uutta tietoa ihmisten mediakäytöstä sekä etenkin journalismin ja uutisten merkityksestä heille.

Hankkeen empiirisenä tutkimuskohteena oli yhdeksän yleisöryhmää, joista kolme oli kotoisin pääkaupunkiseudulta, kolme Pirkanmaalta, kaksi Jyväskylästä ja yksi Oulusta. Yhteensä ryhmiin otti osaa 73 ihmistä.

Kukin ryhmä kokoontui vuosina 2009–2010 yhdeksän kertaa keskustelemaan omasta mediakäytöstään ja journalismista. Yhteensä ryhmäkeskusteluja järjestettiin 77 kappaletta, näistä 14:ssä tapaamisessa oli läsnä myös toimittajia ryhmien kotipaikkakunnilla ilmestyvistä sanomalehdistä: *Helsingin Sanomista*, *Aamulehdestä*, *Tyrvään Sanomista*, *Keskisuomalaisesta* ja *Kalevasta*. Yleisöryhmien tapaamiset vedettiin Tampereen, Helsingin ja Jyväskylän yliopiston tutkijoista koostuvan tutkijaryhmän voimin.

Aineiston empiirisen analyysin taustalla oli havainto siitä, että median muutosten myötä myös yleisön käsitteen merkityssisältö on hämärtynyt: yleisöstä, sen olemuksesta ja oletetusta hajaantumisesta on tarjolla monia keskenään ristiriitaisia yleistyksiä ja pelkistyksiä. Tähän keskeisenä syynä on itse kohteen epäselvyys: yleisöä on vaikea määritellä ja mitata. Tätä tutkimusta on ohjannut pyrkimys tarkastella ihmisten mediakäyttöä diskursiivisena toimintana. Näin ollen huomio on siirretty pois siitä, ”millaista yleisö on” ja keskitytty siihen, mitä ihmiset medially ja journalismilla tekevät.

Niin sanotun symbolisen interaktionismin hengessä tutkimuksessa analysoitiin osallistujien suhdetta journalismiin erikseen massan, yleisön ja julkison käsitteiden kautta. *Massan* positiossa tarkastelun kohteena olivat median tapakäyttö ja siihen liittyvät rutiinit. *Yleisöydessä* huomio kohdistui siihen, miten osallistujat tulkitsevat uutisia ja esittävät kritiikkiä journalismia sekä mediaa kohtaan. *Julkison* käsitteen kautta analyysissä paneuduttiin siihen, millaisiin asiakysymyksiin ihmiset kiinnittävät huomiota ja miten nämä aiheet kiinnittyvät ihmisten sosiaalisiin verkostoissaan käymiin keskusteluihin ja julkiseen toimintaan.

Tutkimus osoitti, että osallistujien tavat käyttää mediaa olivat hyvin uutispainotteisia. Kaikki osallistujat – ikään, sukupuoleen ja sosioekonomiseen asemaan katsomatta – seurasivat uutisia useista viestintävälineistä ja uutisten tarjoama näköala ”yhteiskunnan keskukseen” koettiin tärkeäksi. Tässä yhteydessä ero ”vanhan ja uuden median” välillä vaikuttaa osallistujien näkökulmasta varsin merkityksettömältä. Muutenkin osallistujien mediankäytön

rutiineissa havaitut yhtäläisyydet osoittautuivat eroja vahvemmiksi. Tutkimus ei siis antanut tukea huolelle siitä, että mediakäytön tavat liittyisivät yhteiskunnan eriarvoistumiseen. Päinvastoin sen valossa ihmiset näyttävät asettuvan median tapakäytössään vapaaehtoisesti osaksi ”suurta yleisöä”.

Yleisön roolissa tutkimuksessa kävi ilmi, että osallistujat lukevat uutisia odotettua poliittisemmin ja myös kriittisemmin. Näin ollen tapakäytön tasolla osoitettu tyytyväisyys uutisiin ei sulje pois sitä, että ihmiset käyttävät uutisia oman identiteetin rakennusaineena ja että he suhtautuvat ajoittain epäluuloisesti toimittajien ja uutisvälineiden mahdollisiin taustavaikuttimiin. Toimittajatapaamisissa journalistit pitivät yleisöryhmien esittämää journalismikritiikkiä ”fiksuna”. Tämä tyytyväisyys peitti ajoittain alleen sen, että yleisön ja toimittajien tavat arvioida journalismia poikkesivat jonkin verran toisistaan. Näkemuserot tiivistyivät ennen muuta siihen, että toimittajat suhtautuvat uutisten perinteisiin normeihin, kuten ajankohtaisuuteen, paikkaansapitävyyteen ja olennaisuuteen, varsin joustavasti. Niiden merkityssisältö näyttää venyvän sen mukaan, mitä kulloinkin pidetään kiinnostavana. Sitä vastoin yleisöryhmät suhtautuivat journalismille asettettuihin vaatimuksiin tiukemmin kuin toimittajat.

Tutkimus toi esille, että ihmiset keskustelevat mielellään toistensa kanssa isoista yhteiskunnallisista ongelmista. Nämä keskustelut eivät välttämättä jalostu julkiseksi toiminnaksi vaan niitä pohditaan erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa. Toisaalta ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä näyttäisi virittyvän odotus siitä, että journalismissa tartuttaisiin nykyistä aktiivisemmin ihmisten sosiaalisissa verkostoissa tunnistamiin yhteiskunnallisiin huolenaiheisiin ja osallistuisi niiden ruotimiseen.

Tutkimus osoittaa, että journalismin kiinnostavuuden kriteerit vaihtelevat riippuen siitä, tarkastellaanko sitä tapakäytön (massa), tulkinnan ja kritiikin (yleisö) vai julkisen toiminnan ja asioiden pohdiskelun (julkiso ja sosiaaliset verkostot) näkökulmasta. Tapakäytön tasolla kiinnostavuudelle asetetut vaatimukset ovat vähäisiä, ja massan roolissa ihmiset ovat valmiita ottamaan vastaan tylsiä ja merkityksettömiäkin mediasisältöjä. Yleisönä ihmiset pyrkivät saamaan journalismista enemmän ja yhtenä kiinnostumisen merkinä on mediatekstien lukeminen ”vastakarvaan” ja niiden tuottajiin kohdistuva kritiikki. Yleisön roolissa mediakäyttäjät odottavat, että heidän kritiikilleen olisi käytössä palautekanavia ja että niitä todella kuunneltaisiin. Sosiaalisten verkostojen keskustelujen ja puheenaiheiden taustaa vasten ihmiset näyttävät kaipaavan journalismilta ennen kaikkea syvällisyyttä, analyttisyyttä ja kriittisyyttä. Kiinnostavuuden tasot eivät ole toisiaan poissulkevia, mutta tutkimukseen osallistuneet ihmiset pitivät sosiaalisia verkostojen tasoa itselleen tärkeimpänä.

Kohti kiinnostavaa journalismia -hankkeen tuloksena on kirjoitettu kirja nimeltä *Kelluva kiinnostavuus: Journalismin merkitys ihmisten sosiaaliset verkostoissa (Vastapaino, marraskuu 2012)*. Tämän lisäksi projektin tutkijat ovat julkaisseet artikkeleita sekä kotimaassa (esim. *Media & viestintä*) että kansainvälisesti (*Journalism: Theory, Practice & Criticism, Journalism Practice*).

Hankkeen tutkijoina ovat toimineet YTT Heikki Heikkilä ja YTT Laura Ahva (Tampereen yliopisto, COMET), FM Jaana Siljamäki (Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos) sekä VTL Sanna Valtonen (Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, viestinnän oppiaine).

Tutkimuksen on rahoittanut Helsingin Sanomain säätiö. Lisää tietoa projektista (ks. <http://www.uta.fi/kiinnostavajournalismi>)